

OPORUKA KAO POVIJESNI IZVOR – TRAGOM OPORUKA TRIJU ĐURĐEVČANA IZ PRVE POLOVICE 20. STOLJEĆA

TESTAMENT AS HISTORICAL SOURCE – ON THE TRAIL OF TESTAMENTS OF THREE INHABITANTS OF ĐURĐEVAC FROM THE FIRST HALF OF THE 20TH CENTURY

Vladimir MIHOLEK

Gajeva 22A

Đurđevac

Primljeno / Received: 28. 8. 2019.

Prihvaćeno / Accepted: 15. 11. 2019.

Pregledni rad / Review

UDK / UDC: 347.67(497.525.1Đurđevac)“19”(091)
930.2(093.4)

SAŽETAK

U radu se govori o oporuci kao povijesnom izvoru, a na primjeru oporuka trojice pripadnika različitih staleža s kraja 19. i početka 20. stoljeća, koji su rođeni ili su živjeli i službovali u Đurđevcu. Riječ je o višem i nižem državnom službeniku, te svećeniku. Premda se oporuka smatra sekundarnim povijesnim izvorom, u ovom slučaju ona ima primarnu ulogu u istraživanju biografija oporučitelja i određenih osoba koje se u njima spominju. Rad obuhvaća cjelovite prijepise oporuka i daje na uvid podatke o imovini oporučitelja i njihovu raspodjelu. Prve dvije oporuke daju naslutiti u kojoj su mjeri njezini oporučitelji međusobno povezani i koliko su utjecali na politički i gospodarski razvoj, te na kvalitetu života u Đurđevcu.

Ključne riječi: oporuka kao povijesni izvor, oporučitelji, biografije, Đurđevac, prva polovica 20. stoljeća

Key words: testament as historical source, testators, biographies, Đurđevac, the first half of the 20th century

1. UVOD

Prema pravnom savjetniku iz 1911. godine, oporuka je očitovanje posljednje volje kojom netko postavlja nasljednjika svoje imovine. Zakon daje svakomu pravo slobodno odrediti što će biti s njegovim imetkom nakon smrti. Volja oporučitelja ne smije biti izmamljena na silu ili kakvom prevarom, jer to ne bi bila njegova volja. Zato postoje zakonske odredbe kojih se svatko mora strogo pridržavati da mu oporuka bude valjana. Oporuke su prvenstveno dokumenti pravnoga sadržaja kojima oporučitelji još za života slobodnom voljom raspodjeljuju svoju imovinu obitelji, rođacima i drugima.¹

Imamo različite vrste povijesnih izvora. Dijelimo ih na primarne i sekundarne. Primarni povijesni izvori su oni koji potječu iz prošlosti, a sekundarni su novija djela u kojima je prikazano nešto iz prošlosti. Još ih možemo podjeliti na materijalne, pisane, slikovne i audio-vizualne (zvučni i drugi multimedijски zapisi). Dakle, oporuke spadaju u pisane povijesne izvore i u sebi sadrže podatke o određenoj osobi, njezinome vlasništvu i nasljeđivanju. Mogu se pronaći u arhiviranim odvjjetničkim spisima i obiteljskim ostavštinama. Iz njih se može doznati o imovini oporučitelja, o njegovim nasljednicima i raznim javnosti manje poznatima obiteljskim podacima. Ako se krene u širinu istraživanja odmah se ukazuje zanimanje o nasljednicima, pa čak i o osobama koje su oporuku sačuvale. Oporuka pri istraživanju određene teme može poslužiti kao sekundarni povijesni izvor koji svojim podacima temu tek nadopunjuje.

¹ ORTNER, Stjepan. *Pučki pravni savjetnik*, Zagreb, 1911., 48

2. CILJ ISTRAŽIVANJA

U ovome radu oporuka je poslužila kao glavni predmet istraživanja, te kao osnova za istraživanje biografija određenih osoba o kojima dotad nije bilo nekih većih saznanja. Cilj je rada spoznati u kojoj mjeri pojedina oporuka može poslužiti kao povijesni izvor s obzirom na sadržane podatke. Ovdje će biti govora o oporukama trojice Đurđevčana pripadnika različitih staleža s kraja 19. i početka 20. stoljeća, koji su rođeni ili su živjeli i službovali u Đurđevcu. Riječ je o višem i nižem državnom službeniku, te svećeniku. To su oporuke državnog službenika koji je živio i radio u Zagrebu (Matija Kolar), župnika u Đurđevcu (Josip Banješ), i sudbeni kancelist kotarskoga suda u Đurđevcu (Andrija Ormuža). Ostale upotrijebljene izvore, literaturu i periodiku nalagali su podatci samih oporuka s ciljem da se koliko toliko rasvijetle spoznaje o spomenutim oporučiteljima, ali i u njima spomenutih osoba i njihovoj povezanosti.

3. OPORUKA MATIJE KOLARA

3.1. Uvod

Među odbačenim stvarima koje pojedini ljudi smatraju bezvrijednima i bacaju ih u smeće, drugi pronalaze zanimljive predmete, fotografije, razne spise, a ponekad i sitnice koje nekad davno nisu predstavljale nešto posebno i vrijedno. Pronalazimo ih u raznim ladicama, kutijama, ormarima, napuštenim kućama i tavanima. Tako se u jednoj hrpi smeća, odnosno osobnih stvari; dokumenata, pisama, fotografija, razglednica, časopisa, knjiga i raznih tiskanica, pronašlo i ponešto vrijednoga i zanimljivoga. Bilo je to smeće prikupljeno 1992. godine nakon čišćenja kuće pokojne Marte Tomec, uredske službenice koja je stanovala u Ulici Ljudevita Gaja u Đurđevcu. Skromna i samozatajna gospođa, koja se nikad nije udavala, bila je službenica kakvu danas rijetko srećemo; ažurna, točna i pedantna. Posjedovala je sklonost prema čuvanju raznih stvari. Po svemu sudeći, počela je službovati za vrijeme Nezavisne Države Hrvatske ili koju godinu prije, a poslije Drugoga svjetskog rata radila je pri nekoliko đurđevčkih odvjetnika. Između ostaloga, pronađena je i oporuka iz 1912. godine, doduše, ne izvornik, već sudski ovjereni prijepis. S oporukom se zasigurno susrela u jednoj od odvjetničkih kancelarija. Vidjevši njezin sadržaj, zaključila je da je vrijedna i važna za Đurđevac, pa ju je sačuvala. Riječ je o oporuci Đurđevčana Matije Kolaru umrloga u Zagrebu 1913. godine. Da se u njoj ne spominje ime uglednog Đurđevčana, te Vladka Mačeka (1879. – 1964.), odvjetnika a kasnije vođe Hrvatske seljačke stranke, zacijelo je ne bi ni spremila. Naime, Maček je bio jedan od desetak oporučnih nasljednika, ali i njezin izvršitelj. Kolarova je oporuka dospjela u Đurđevac najvjerojatnije k jednome od ondašnjih odvjetnika zbog namirenja oporučnih nasljednika. U razdoblju od 1913. pa do početka Drugoga svjetskog rata u Đurđevcu su službovali odvjetnici Iso Lichtenberg², Petar Mayer³, Andrija Peršić⁴, Vladimir Sabo-

² Izidor (Iso) Lichtenberg, odvjetnik u Đurđevcu od 1895. godine, član nadzornog odbora (1899.) i ravnatelj Prve podravske dioničarske štedionice, te ravnatelj Zadruga za uzajamnu pomoć (1897. – 1899.) u Đurđevcu. Podravac, god. III, 6, 1894., god. IV, 13, 1. VII. 1895.; Nezavisnost, god. III, 25, 22. V. 1909., br. 50, 9. XI. 1912.; Državni arhiv u Zagrebu (dalje DAZ), Sudbeni stol Belovar, Dionička društva i zadruga, knj. III, sign. 40103 i Registar – Društvene tvrtke, sign. 40101

³ Petar Mayer radio je u Đurđevcu od 1902. kao sudbeni pristav, a odvjetnički ured otvorio je 1905. godine. Bio je dugogodišnji općinski vijećnik, općinski načelnik (1911. – 1916.) i saborski zastupnik izabran 1913. godine, te aktivan u radu vatrogasnoga društva (nadvojvoda 1923. i predsjednik 1928.). Nezavisnost, god. I, 16, 17. III. 1907.; Hrvatske novine, god. XIV, 48, 25. XI. 1905.; Tjednik bjelovarsko-križevački, god. XII, 10, 4. I. 1902.; KUDUMIJA, Mato. *Đurđevac u svijetu i vremenu*, Đurđevac, 1968., 113, 117.; ŠAĐEK, Vladimir. *Političke stranke u Podravini 1918. – 1941.*, Koprivnica, 2009., 30, 49

⁴ Andrija Peršić, odvjetnik i javni bilježnik u Đurđevcu od 1895. godine, dugogodišnji županijski zastupnik i načelnik općine (1907.). U Hrvatski sabor izabran je 1906. godine. Djelovao je u podružnici Gospodarskoga društva (predsjednik i blagajnik), te u tamburaškom društvu Preradović (predsjednik 1903.). KOLAR DIMITRIJEVIĆ, Mira. *Trnovit životni put đurđevčkog političara Tome Jalžabetića*, Đurđevčki zbornik, Đurđevac, 1996., 257.; ŠAĐEK, V. *Političke stranke u...*, 25; Podravac, god. IV, 15, 15. VIII. 1895., god. XI, 7, 1. IV. 1903.; Gospodarski list, god. 39, 4, 20. II. 1891., god. 40, 10, 20. V. 1892., god. 49, 19, 5. X. 1902.; Nezavisnost, god. I, 49, 2. XI. 1907., god. III, 9, 30. I. 1909; Izvještaj Bjelovarsko-križevačke županije za 1893., 1895. i 1896.

lič⁵ i Josip Beganić⁶. Budući da je Beganić bio najmlađi od spomenutih odvjetnika, a radio je i nakon rata, vjerojatno je preuzeo kancelariju i spise jednog od spomenutih odvjetnika, pa tako i Kolarovu oporuku. Za pretpostaviti je da je Marta Tomec službovala kod Beganića i tako se je domogla.

3.2. Tko je Matija Kolar?

Postavlja se pitanje – tko je Matija Kolar i što ga to veže s Vladkom Mačkom? Matija Kolar rođen je u Đurđevcu (kbr. 309) 1841. godine od oca Stjepana Kolara (1800. – 1846.) i Katarine rođene Marić, a rodilo mu se najmanje sedmero braće. Njihov točan broj nije moguće točno utvrditi jer za istraživanje razdoblje nisu sačuvana sva godišta crkvenih matičnih knjiga rođenih. U to doba, dakle za vrijeme Vojne krajine, Kolari su bili mnogobrojni u Đurđevcu. U oporuci spominju se braća Josip i Janko (Ivan), te sestre Marica, Katica i Dorica. Josip (supruga Ana rođena Pavin), Janko (supruga Doroteja rođena Pavleković), Marica (suprug Bolto Židovec), Katica (suprug Bolto Bažulić) i Dorica (suprug Josip Šimunic) živjeli su u Đurđevcu i najvjerojatnije se bavili poljoprivredom. Ivan i Đuro otišli su na školovanje kao i Matija; Ivan je postao šumarom, a Đuro vojnim časnikom.⁷ Potrebno je napomenuti da od loze Mirka (Emerika) Kolara, Matijinog strica, potječe ugledna povjesničarka prof. Mira Kolar Dimitrijević.⁸

Ivan Kolar (21. lipnja 1845. – Zagreb, 18. siječnja 1810.) je u Rakovcu 1867. godine završio realku kao odlikaš, pa se odmah upisao na Šumarsku akademiju u Mariabrunnu pokraj Beča gdje je 1870. godine s odličnim uspjehom završio šumarske znanosti. Kao krajiški stipendist poslan je na gospodarstvo kneza Fürstenberga u Pürglitzu u Češkoj. Tamo je proveo 15 mjeseci, a nakon toga u Beču položio državni ispit (1871.) za samostalno vođenje šumskog gospodarstva. Iste godine postao je šumarom pri Šumskom

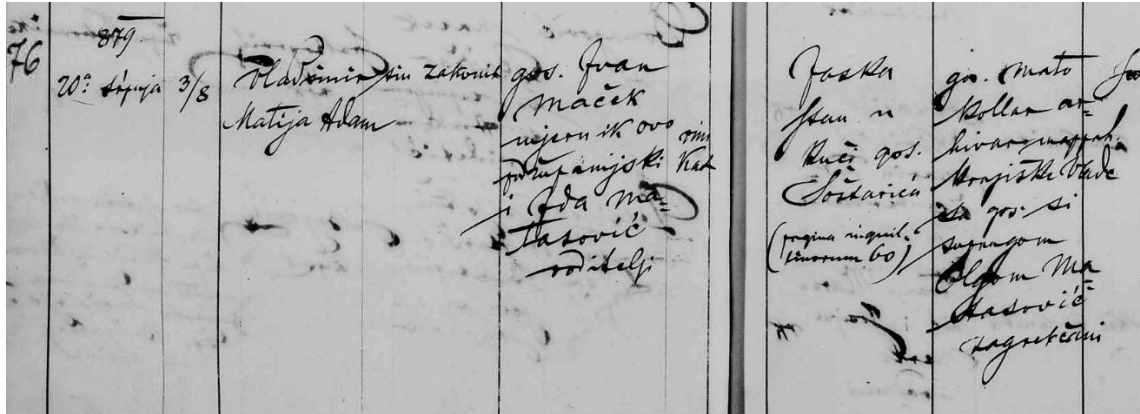
Slika 1. Matija Kolar sa suprugom Idom Kolar rođena Matasović (izvor: MAČEK, Andrej i Nino ŠKRABE. *Maček izbliza*, Zagreb 1999., 10)

⁵ Vladimir Sabolić (1900. – 1948.) studirao je pravo u u Beču i Zagrebu, gdje je diplomirao 1922. godine. Iste godine stupio je na službu kao kotarski pristav u Đurđevcu, a potom je radio kod đurđevečkih odvjetnika Josipa Beganića i Marijana Sabolića. Od 1928. do travnja 1941. godine vodio je vlastiti odvjetnički ured u Đurđevcu. Bio je predsjednik Vatrogasnog društva (do 1932.), jedan od prvih nogometaša u Đurđevcu i predsjednik nogometnog kluba Graničar (1928.), tajnik pjevačkog društva Preradović (do 1933.). Kao haesesovac bio je tajnik kotarskoga odbora HSS-a u Đurđevcu, a 1939. godine istupio je iz stranke i postao organizator ustaškog pokreta u đurđevečkom kraju. Nakon proglašenja NDH imenovan je ustaškim povjerenikom za kotar Đurđevac, zatim velikim županom Velike župe Posavje u Brodu na Savi, te velikim županom Velike župe Bilogora u Bjelovaru (od prosinca 1942. do travnja 1944.). Obnašao je i dužnost državnog tajnika i, uoči sloma NDH, ravnatelja unutrašnje uprave MUP-a. U svibnju 1945. uspio je prebjeći u Austriju. U proljeće 1948. godine ilegalno je ušao u Hrvatsku, sudjelujući u Kavranovoj akciji (Operaciji Gvardijan). Po prelasku granice uhićen je, osuđen na smrt, te pogubljen. ŠADEK, Vladimir. Kontraverzni političar Vladimir Sabolić (1900. – 1948.) i njegovo djelovanje na području đurđevačke Podravine, *Podravski zbornik* 44/2018, Koprivnica, 2018., 64; Tko je tko u NDH, Zagreb, 1997., 353.; HODALIĆ. Ivan i suradnici. *Graničar 1919. – 1999.*, Đurđevac, 2000., 9

⁶ Josip je Beganić kao odvjetnik i javni bilježnik službovao u Đurđevcu od 1912. do 1963. godine. [www.hok-cba.hr/lgs/axd?t=16&id=119/file:///C:/Users/home/Downloads/Popis-odvjetnika_WEB%20\(1\).pdf](http://www.hok-cba.hr/lgs/axd?t=16&id=119/file:///C:/Users/home/Downloads/Popis-odvjetnika_WEB%20(1).pdf), pristup ostvaren 3. 5. 2014.

⁷ U pomoćnoj crkvenoj matičnoj knjizi nije navedena godina njegova rođenja jer nije sačuvana matična knjiga rođenih đurđevečke župe iz tih godina. Utvrđena je prema godini starosti upisanoj u sačuvanoj osmrtnici. Župni arhiv rkt. župe sv. Jurja mučenika u Đurđevcu, Status animarum (Stališ duša) župe sv. Jurja mučenika u Đurđevcu 1866.; Osmrtnica Matije Kolara (poslana poštom Kati Bažulić u Đurđevcu). Dokument se nalazi u vlasništvu autora ovog rada.

⁸ CIK, Nikola. »Preci i rođaci prof. Mire Kolar-Dimitrijević«, Mira Kolar i Podravina. Zbornik radova sa znanstvenog skupa u povodu 80. obljetnice prof. dr. sc. Mire Kolar Dimitrijević, urednici Hrvoje Petrić i Dragutin Feletar, Koprivnica, 2013., 131

Slika 2. Evidencija o krštenju Vladka Mačeka (izvor: Matična knjiga umrlih 1913. – 1914. rkt. župe sv. Marije u Zagrebu, <https://familysearch.org/>)

uredu u Otočcu, odnosno upraviteljem šumarije u Vrhovinama, a potom u Škarama i Brlogu. Od 1882. radio je kao zamjenik kontrolnog nadšumara, a od 1884. godine kao privremeni upravitelj istog ureda. Iduće godine premješten je u Kraljevsko šumarsko ravnateljstvo u Zagrebu, gdje je napredovao do 1909. godine kad je imenovan kraljevskim šumarskim nadsavjetnikom. Bila je to najviša čast koju je dotad postigao jedan hrvatski šumarski stručnjak. Bio je dugogodišnji član i odbornik Hrvatsko-slavonskoga šumarskog društva, a od 1893. godine i tajnik. Oženio je Julijanu pl. Borotha, kćer časnika Simeona pl. Borothe (vjenčani 1877.). Imali su sina i kćer. Umro je u Zagrebu 18. siječnja 1910. godine.⁹

U pomoćnoj župnoj matičnoj knjizi (Status animarum) đurđevčke župe, uz ime Matije Kolar olovkom je dopisano *lajtenant* (poručnik), dakle vojni čin.¹⁰ Taj nas podatak navodi na zaključak da je Matija isprva polazio vojnu školu, te u vojsci stekao čin poručnika. Nakon vojne službe živio je u Zagrebu radeći kao kraljevski arhivar u Arhivu mapa za krajišku, a potom i građansku Hrvatsku i Slavoniju, koji se nalazio u sastavu Zemaljskog financijskog ravnateljstva.¹¹ Oženio je Olgu Matasović, sestru Mačkove majke Ide. One su pak bile kćerke graničarskog kapetana Adama Matasovića i Antonije Szelanski, kćeri poljskoga plemića izbjeglog iz Poljske u Hrvatsku iz političkih razloga. Tog braka vjerojatno ne bi ni bilo da igrom slučaja Mačkovi nisu stanovali u istoj zgradi gdje je Kolar – u hodniku jedni nasuprot drugih. Zapravo, kuća je bila Kolarova. Kolar je tako upoznao buduću suprugu, pa su obitelji postale vrlo bliske. Najposlije, Kolarovi su postali krsni kumovi maloga Vladka i prigrlili ga kao svoga sina, jer su bili bez djece. (Slika 2.) Tada se razvila obostrana ljubav i poštovanje pa je Matija bio Vladku i više od kuma. Vladko ga je od malih nogu zvao »tete Mato«, dok je Matija Vladka smatrao svojim nećakom.¹²

Evo kako Andrej Maček¹³, Vlatkov sin, koji je zajedno s ocem i obitelji izbjegao u Sjedinjene Američke Države, opisao Matiju Kolaru:

»Mislim da je tete Mato također bio u državnoj službi, ali se za razliku od svog šurjaka, mog dedeka, nije ustručavao biti otvorenim opozicionarom. Nije se bavio politikom aktivno, ali je primao *Obzor*,

⁹ Pokopan je na Mirogoju (polje 14, razred I., br.39). www.gradskagrobља.hr/default.aspx?id=382, pristup ostvaren 3. 8. 2015.; Šumarski list, god. 7, br. 3, 1. III. 1910., 81-84 (nekrolog)

¹⁰ Arhiv rkt. župe sv. Jurja mučenika u Đurđevcu, Status animarum (Stališ duša) rkt. župe sv. Jurja mučenika u Đurđevcu 1866.

¹¹ Pouzdanih podataka o tome nema, ali se najvjerojatnije radi o spomenutom arhivu koji je, kako se pretpostavlja, osnovan 1860. godine. SLUKAN, Mirela. »Katastarska dokumentacija Arhiva mapa HDA«, Arhivski vjesnik, god. 40, 1997., 141

¹² MAČEK, Andrej i Nino ŠKRABE. *Maček izbliza*, Zagreb, 1999., 7, 11

¹³ U knjizi piše o svome ocu i rado se prisjeća Matije Kolaru, ali ne navodi gdje je radio i odakle je porijeklom. Srećom, sačuvao je fotografiju Kolaru sa suprugom.

Slika 3. Osmrtnica Matije Kolara od 17. svibnja 1913. (izvor: Vlasništvo autora ovoga rada)

upravo nevjerojatno da su imali drskosti podastrijeti rezultate bez ikakvih oporbenih glasova, jer se znalo da će barem netko izjaviti da je glasovao za opoziciju. Stvar je došla pred sud, negdje na javnom mjestu u Zagrebu, možda u gradskoj vijećnici ili Saboru, gdje je opozicija opisala prevaru. Ali, sud je to ignorirao i proglasio vladinog kandidata izabranim. Vladko, na galeriji, jednostavno nije mogao pojmiti da bi takva nečuvena besramnost mogla proći bez daljnjega. Gdje je grom s neba? Stavio je ruke oko usta i zaurao uobičajeni, iako ne baš dobrotivi »Krepali mađaroooooni!« Nadao se da će doći do gungule, u kojoj će se njegov ispad izgubiti. Do gungule je došlo, ali tek pošto su sve oči bile uperene u Vladka, sekundu ili dvije. Na izlazu ga je redar potapšao po ramenu, nazvavši ga »mladi gospon« i odveo ga pred sud. Na licu mjesta bio je osuđen na tri dana zatvora. »Jeste li zadovoljni?« upitao je sudac. »Nisam.« »Da li apelirate?« »Apeliram.« »Vaš apel je uvažen. Slobodni ste otići.« Konačna odluka došla je nakon nekoliko tjedana: apel odbijen. Vladkov otac je bio upravo konsterniran i nije htio doći ni blizu zatvora. Ali tetec Mato dolazio je ne samo u posjete, nego mu je svaki dan naručio objed iz gostionice. U starosti se Vladko toga sjećao ne samo s nostalgijom¹⁴

Prema osmrtnici, Kolar je umro u subotu 17. svibnja 1913. godine u pola dva sata ujutro »nakon teške bolesti primivši sveta otajstva umirućih«. U crkvenoj matičnoj knjizi umrlih piše da je umro od raka želuca (*carcinoma ventriculi*). Nakon mise zadušnice u crkvi sv. Marka pokopan je 19. svibnja u obiteljskoj grobnici u malim arkadama na Mirogoju među brojnim uglednicima. Sprovod je vodio kapelan Ljubo Karlo Satler uz pratnju vjeroučitelja Vladimira Horvata i umirovljenog župnika Biščana.¹⁵ (Slika. 3.)

3.3. Sadržaj oporuke

Prijepis oporuke¹⁶ (Slika 4.) pisan je prema originalu od 24. rujna 1912. godine, a sastavio ga je i napisao sam Matija Kolar. Sastoji se od četiri rukom ispisane stranice i jedne stranice kodicila¹⁷. Ovjeren je 21. svibnja 1913. godine pri Milanu Mihaljincu, kraljevskome javnom bilježniku, kao sudbenom

¹⁴ MAČEK, A. i N. ŠKRABE. *Maček izbliza*, 11

¹⁵ Matična knjiga mrtvih 1912. – 1916. rkt. župe sv. Marije u Zagrebu, <https://familysearch.org/ark:/61903/3:1:3Q57-899C-RSQV?i=161&wc=9R29-DPL%3A391644801%2C391998301%2C392000801&-cc=2040054>, pristup ostvaren 12. 3. 2016.; Osmrtnica Matije Kolara (poslana poštom Kati Bažulić u Đurđevcu). Dokument se nalazi u vlasništvu autora ovog rada.

¹⁶ Ovjereni prijepis oporuke Matije Kolara od 24. svibnja 1913. godine. Dokument nalazi se u vlasništvu autora ovog rada.

¹⁷ Dodatak oporuci koji može sadržavati sve moguće i dopuštene odredbe, osim imenovanja nasljednika.

povjereniku Kraljevskoga sudbenog stola u Zagrebu. Kolar je započeo oporuku ovim riječima: *Ja Matija Kolar, kr. umir. arhivar mapa na tielu i sviesti posve zdrav, no pošto čovjek nezna dana ni sata svoje smrti, zato izražavam svoju posljednju volju na sljedeći način, koja se ima izvršiti.*

Sljedi popis pokretne i nepokretne imovine (osim gotovine), zatim određuje svoje univerzalne baštinike i izvršitelja oporuke te imovinu koju im ostavlja, a potom navodi koga su sve dužni namiriti iz preostale imovine. Završetak oporuke glasi:

Ovu moju oporuku napisao i potpisao sam vlastoručno. Svaka ina oporuka, koja ne bude ovu moju oporuku obezkriepila nema nikakve vrijednosti. Akoli bi tkogod od moje rodbine htio ovu moju oporuku sudbeno napasti, tad ga i sa ovim što sam mu i ostavio eshaerediliram¹⁸, a njemu naumljenu baštinu ostavljam univerzalnim baštinikom, a ako bi oporuku napao koj od univerzalnih baštinika, tada izbaštijnjem i njega, a njegov dio imade pripasti ostale zakonite nasljednike.

U Zagrebu dne 24. rujna 1912.

*Matija Kolar v.r.
kr. um. arkiv. mapa*

Poslie podpisa nastavljeno isti dan. Univerzalni baštinici dužni su nositi i platiti pogrebne troškove za I. razred, i moje tielo dati pohraniti u obiteljskoj arkadi. Odar neka bude u mojem salonu. Sprovod ide od moje kuće.

U Zagrebu dne 24. rujna 1912.

*Matija Kolar v.r.
kr. um. arkiv. mapa*

Ova je oporuka glasom zapisnika od danas propisno proglašena. U Zagrebu dne dvadeset i prvoga svibnja tisuću devet sto i trinaeste (21. V. 1913.)

*Kr. javni bilježnik
kao sudbeni povjerenik
M. Mihaljinec v.r.*

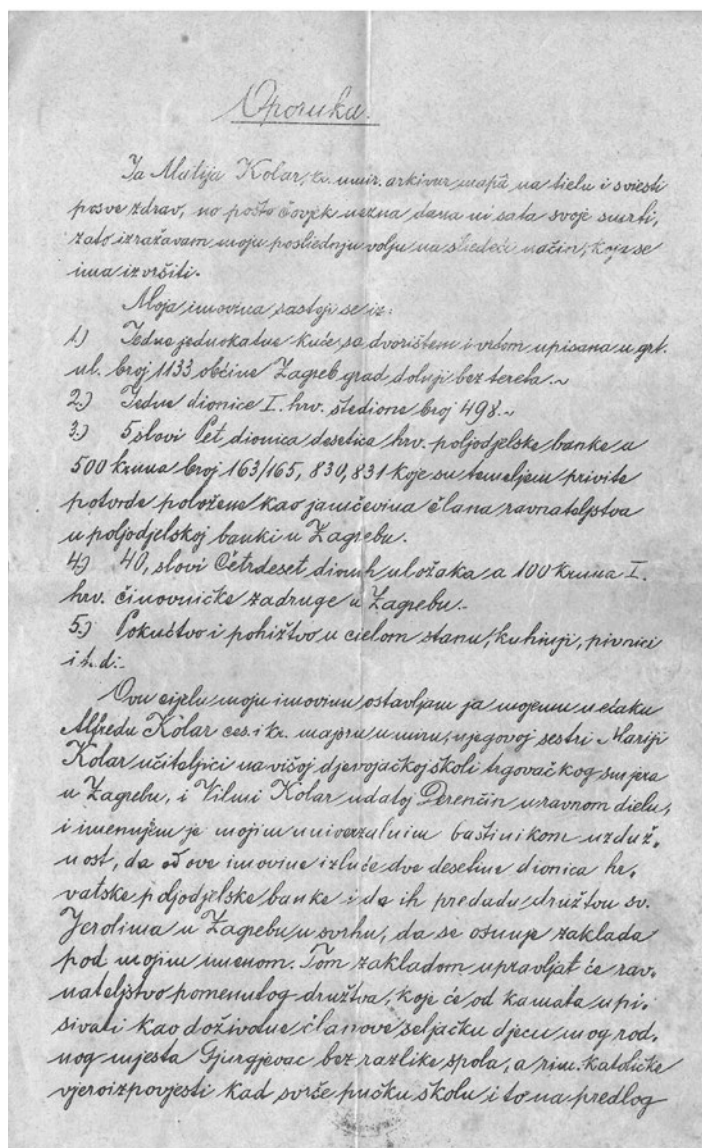
Ovaj se prepis oporuke doslovce sudara s izvornikom, koji se nalazi u ostavinsko-raspravnim spisima iza pok. Matije Kolar. U Zagrebu dne dvadeset i četvrtoga svibnja tisuću devet sto i trinaeste (24. V. 1913.)

*M.P.
Kr. javni bilježnik
kao sudbeni povjerenik
M. Mihaljinec v.r.
M.P.
potpis*

Zatim slijedi codicil, koji se odnosi na kućnu pomoćnicu, i potpisi svjedoka dr. Vladka Mačka te Đure pl. Treščeca Branjskog i sina mu Vladimira.

Kolar je iza sebe ostavio: jednokatnu kuću s dvorištem i vrtom u Donjem gradu upisanu u gradskom katastru kbr. 1133 (Prilaz Đure Deželića 6), jednu dionicu Prve hrvatske štedionice (br. 498), pet dionica desetica Hrvatske poljodjelske banke od po 500 kruna (br. 163, 164, 165, 830, 831) na osnovu kojih je ušao u ravnateljstvo banke, 40 dioničkih uložaka od po 100 kruna Prve činovničke zadruge u Zagrebu u kojoj je također bio član ravnateljstva, zatim, kućnu biblioteku, briljantni prsten, prsten s rubinom (dar supruge za zaruke), prsten pečatnjak s monogramom, zlatni sat s lancem, te novac u vrijednosti od 25.000 kruna. Shrvan bolešću oporuku je sastavio 24. rujna 1912. godine, koju je ovjerio Milan Mihaljinec, kraljevski javni bilježnik, uz prisutnost i potpis navedenih svjedoka.

¹⁸ ekseredirati – oduzeti pravo nasljedstva, razbaštiniti

Slika 4. Oporuka Matije Kolar, ovjereni prijepis od 24. rujna 1912. (izvor: Vlasništvo autora ovoga rada)

Kuću i spomenute dionice ostavio je nećaku Alfredu Kolaru¹⁹, umirovljenom majoru, njegovoj sestri Mariji Kolar, učiteljici na višoj djevojačkoj školi trgovačkog smjera u Zagrebu i nećakinji Vilmi Kolar, udanoj Derenčin.²⁰ Oni su kao baštinici bili dužni izdvojiti dvije desetice dionica Hrvatske poljodjelske banke i dodijeliti ih Društvu sv. Jeronima u Zagrebu za osnivanje zaklade pod pokojnikovim imenom. Prema oporuci, zakladom je trebalo upravljati ravnateljstvo Društva koje će od kamata upisivati kao doživotne članove đurđevčku seljačku djecu sa svršenom pučkom školom. Uvjet je bio da kandidati budu rimokatoličke vjere, a da prednost imaju djeca njegovih rođaka. Pokojnik je odredio da djecu predlaže đurđevčki župnik u dogovoru s mjesnim učiteljskim zborom. Društvo je prema iznosu godišnjih kamata moralo odrediti koliko će se djece moći učlaniti. Upravni odbor Društva iduće je godine zakladu prihvatio te upisao prvih pet članova III. reda. To potvrđuje i spomenica Građanske škole u Đurđevcu u bilješkama za školsku godinu 1910/11., u kojoj stoji da je upisano četvero učenika.²¹ Vrijednost zaklade iznosila je 1.000 kruna. Ovom dobrotvornom gestom Kolar je pokazao ljubav i prema djeci svoga rodnog mjesta, koja su kao članovi III. reda dobivala po jedan primje-

rak svake knjige koju je društvo izdalo. Djeca su tako mogla itekako širiti svoje znanje jer je Društvo tiskalo razna vjerska, književna i gospodarska izdanja. O osnivanju zaklade pisao je i kalendar *Danica* koji u izvještaju glavne skupštine društva prenosi dio teksta oporuke kojom Kolar nalaže osnivanje zaklade i njenu namjenu.²² *Danica* je o stanju svojih zaklada redovito izvještavala, pa tako i o Kolarovoj. Svake je godine prihod zaklade iznosio 60 kruna od kojih se moglo godišnje upisati petero mladih Đurđevčana. Nakon raspada Austro-Ugarske Monarhije, odnosno uspostave Kraljevine SHS, vrijednost zaklade iznosila je 250 dinara. Zaklada se posljednji put spominjanje u *Danici* za 1926. u kojoj je done-

¹⁹ Alfred Kolar rođen je 1859., a umro 16. listopada 1936. godine u Zagrebu. Pokopan je na Mirogoju (polje 12, razred I/II, br. 60/30). www.gradskagrobља.hr/default.aspx?id=382, pristup ostvaren 26. 4. 2014.

²⁰ U oporuci nije jasno navedeno jesu li ona djeca brata Ivana ili Đure.

²¹ Arhiv Osnovne škole Grgura Karlovcana u Đurđevcu, Spomenica Niže pučke škole u Đurđevcu 1880. – 1915.

²² *Danica*, koledar društva svetojeronimskog za prostu godinu 1915., Zagreb, 1914., 105, 112

sen blagajnički izvještaj za 1924. godinu. Slijedeća izdanja nisu o tome više izvještavala, pa se ne zna za daljnju sudbinu ove zaklade.²³

Nadalje, baštini su morali izdvojiti i četiri dionice jedinice od po 50 kruna spomenute banke za osnivanje dviju misnih zaklada za služenje sv. Misa za pokojnika i njegovu suprugu; jedne u župnoj crkvi sv. Blaža u Zagrebu, a druge u župnoj crkvi sv. Jurja u Đurđevcu.

Ostalu imovinu razdijelio je ovim redom:

1. bratu Janku 5.000 kruna, a ako bi on umro prije njega, novac se morao isplatiti Jankovu sinu Bolteku, odnosno Boltekovim nasljednicima.
2. kćeri brata Josipa (ne zna joj ime, op.a.) 700 kruna.²⁴
3. djeci Josipova sina Ivana 20.000 kruna, i to svakom ženskom djetetu po 700 kruna, a preostalu svotu muškoj djeci na jednake dijelove. Ovu svotu mogu dosmrtno uživati brat Josip a nakon njegove smrti sin Ivan (misli na kamate). Nakon njihove smrti novac bi pripao djeci.
4. sestri Marici Židovec rođ. Kolar, odnosno njezinim nasljednicima, 5.000 kruna.
5. sestri Katarini Bažulić rođ. Kolar, odnosno njezinim nasljednicima, 5.000 kruna.
6. djeci pokojne sestre Dorice Šimunic rođ. Kolar, 5.000 kruna.
7. kćerima nećakinje Dore Banić rođ. Kenđelić, 1.000 kruna.
8. nećakinji Kati Mrculin rođ. Kenđelić, 1.000 kruna.
9. Martinu Pavlekoviću, sinu nećakinje Marice Kenđelić, 1.000 kruna.
10. nećakinji Rozi Vidaković 1.000 kruna.
11. nećaku Petru Đuriševiću, učitelju u Karlovcu, 1.000 kruna.
12. nećaku Ivanu Kenđeliću, prisjedniku Duhovnog stola i župniku u Goričanu, 500 kruna. Ako bi on umro prije, novac se treba isplatiti nećakinjama Kseniji i Anki, kćerima Vladimira Treščeca pl. Branjskog, u to vrijeme intendanta Hrvatskoga narodnog kazališta.
13. nećakinji Pauli Maček, supruzi dr. Vladka Mačeka, 2.000 kruna.
14. nećaku prof. Pavlu Mačku²⁵ 1.000 kruna, zlatni sat s lancem, prsten pečatnjak s monogramom, prsten s rubinom i biblioteku.
15. dr. Vladku Mačku, tada odvjetniku u Sv. Ivanu Zelini i izvršitelju oporuke, jednu dionicu Prve hrvatske štedionice (br. 498) i sve efektivne troškove za sav trud kao izvršitelju oporuke.
16. nećaku dr. Martinu Kenđeliću briljantni prsten. U slučaju Martinove smrti prsten bi dobila Ksenija Treščec pl. Branjski.
17. Hermini Mihanović, kućnoj pomoćnici, koja ga je pošteno i revno dvorila nakon smrti supruge, 1.000 kruna, a za svaku iduću godinu službe, računajući od dana sastavljanja oporuke, po 500 kruna.
18. za odjeću i rubeninu naveo je da je već podijeljena rođacima u Đurđevcu.

Na kraju oporuke Kolar nalaže baštincima da su dužni platiti pogrebne troškove I. razreda, a odar postaviti u njegovu salonu u kući, odakle sprovod mora krenuti put groblja.

3.4. Rodbinske i ostale veze između Matije Kolar i nasljednika

Budući da je Kolarova supruga umrla prije (15. rujna 1912.), nasljednici su postali njegova braća i njihova djeca. Kolarovom oporukom tako su obuhvaćeni brojni nećaci i njihova djeca, s obzirom da je imao mnogo braće. Osim njih, nasljednici su braća Vladko i Pavao Maček, te Vladimir Treščec pl. Branjski. O vezi Mačkovih s Matijom Kolarom poznato je iz prethodnih poglavlja, ali je ostao nerazjašnjen njegov odnos s Vladimirom Treščecom. Prvi trag nalazi se na nadgrobnoj ploči Kolarove grobnice na groblju Mirogoj u Zagrebu. (Slika 5.) Osim Kolarove supruge, u grobnici su pokopani

²³ Danica, koledar i ljetopis Društva sv. Jeronima za просту godinu 1926., Zagreb, 1925., XL, XLII

²⁴ Riječ je o Ceciliji Kolar rođenoj 1869. godine. Arhiv rkt. župe sv. Jurja mučenika u Đurđevcu, Status animarum (Stališ duša) rkt. župe sv. Jurja mučenika u Đurđevcu 1866.

²⁵ Tada profesor njemačkoga jezika, povijesti i zemljopisa na Velikoj gimnaziji na Sušaku (1908. – 1916.). www.phsg.net/download/professori.pdf, pristup ostvaren 25. 3. 2014.

Slika 5. Obiteljska grobnica na groblju Mirogoj u Zagrebu

nećak Martin Kenđelić sa suprugom Sidonijom, te Treščec, supruga mu Marta i otac Vladimir.²⁶

Kenđelići su u bliskom srodstvu s Kolarovima. Ana (rođ. 1832.), sestra Matije Kolara, udala se za Josipa Kenđelića, oca dr. Martina Kenđelića. Stoga su Josipova djeca bila prvi nasljednici. Dr. Martin Kenđelić (1846. – 1923.) bio je pravnik i sudac. Maturirao je 1866. godine na zagrebačkoj klasičnoj gimnaziji. Nakon pravnog studija u Zagrebu 1869. i doktorata u Grazu 1872. godine, radio je kao sudac u Bjelovaru, Ogulinu i Okučanima. Od 1879. službovao je na okružnim sudovima u Sarajevu i Tuzli, a 1884. prešao je na Vrhovni sud u Sarajevu, kojem je predsjedao od 1895. do 1902. godine. Umrovljen je 1907. godine.²⁷ Oženio je Sidoniju 1850. – 1922.), kćer sudca Gustava Beckha von Widmanstettera i Žumberčanke Sofije pl. Hranilovića.²⁸ Jedan od nasljednika je i Martinov brat Ivan, prisjednik Duhovnog stola, dugogodišnji župnik u Goričanu u Međimurju (do 1917.) i prvi predsjednik tamošnjega mjesnoga Vatrogasnog društva (1888. – 1896.).²⁹ (Slika 6.)

Obitelj Treščec, odnosno Đuro Treščec (1845. – 1922.), pokopan u Kolarovoj grobnici, potječe iz Velike Branjske kod Sokolovca, nedaleko od Koprivnice, a dodjelom plemstva 1908. godine dobio je ime Branjski. I on je službovao u Bosni, kao dvorski savjetnik i predstojnik odjela za bogoštovlje i nastavu Bosansko-hercegovačke zemaljske vlade. Supruga Đure Treščeca bila je Ana pl. Borotha. Primjetno je da je od Borothinih i prije spomenuta Julijana, supruga šumara Ivana Kolara, Matijinoga brata, samo iz druge grane obitelji.³⁰ Pored Đure Treščeca pokopan je i sin Vladimir (Topusko, 1870. – Dubrovnik, 1932.), pravnik, književnik i kazališni djelatnik. (Slika 7.) Pučku je školu pohađao u Bjelovaru a gimnaziju u Zagrebu. Pravo je studirao u Beču i Zagrebu, a počeo je raditi kao perovođa pri Županiji bjelovarsko-križevačkoj u Bjelovaru. Od 1895. do 1907. godine službovao je u državnoj službi u Bosni (Srebrenica, Foča), a potom u Zemaljskoj vladi u Zagrebu. Ubrzo je postao vladinim tajnikom pri odjelu za unutarnje poslove (1911.). Na početku Prvoga svjetskog rata kratko je vrijeme obnašao dužnost županijskog povjerenika u Bjelovaru (24. kolovoza 1914. – 27. veljače 1915. godine), a nakon toga postaje Velikim županom

²⁶ Polje 920, mala arkada br. 52. www.gradskagroblja.hr/default.aspx?id=382, pristup ostvaren 26. 4. 2014.

²⁷ Hrvatski biografski leksikon, sv. VII., Zagreb 2009., 250; Agramer Zeitung, god. 82, 249, 12. IX. 1907.

²⁸ MIRNIK, Ivan. »Strogi duh kazališnog Zagreba«, Vjesnik, srijeda, 22. XI. 2000., 14

²⁹ www.goricani.hr/udruga/dvd-goricani.html; HRANJEC, Stjepan. »Goričanska republika«, www.medjimurje.hr/clanak/goricanska-republika, pristup ostvaren 25. 3. 2014.

³⁰ <https://www.glassrpske.com/plus/istorija/Razvojni-put-banjalucke-Gimnazije-II/lat/160630.html>; pristup ostvaren 4. 3. 2019.; Imenik dostojanstvenika, činovnika i javnih službenika Kraljevine Hrvatske i Slavonije za 1917. godinu, Zagreb, 1917., 6; MIRNIK, I. »Strogi duh...«, 14; MIRNIK, Ivan. »Die Familien Von Borotha Aus Der Kroatischen Militärgrenze«, Povijesni prilozi, vol. 27, Zagreb, 2004., <https://hrcak.srce.hr/28026>, pristup ostvaren 5. 3. 2019.

Slika 6. Martin Kendelić (1846. – 1923.) (izvor: Fotografiju ustupio Valerijan Žujo, Sarajevo/BiH)

Slika 7. Vladimir Treščec pl. Branjski (1870. – 1932.) (izvor: <http://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=62197>)

Zagrebačke županije. U dva je mandata bio intendantom Hrvatskoga narodnog kazališta u Zagrebu. Pisao je pripovijetke, romane, članke o književnosti i kazalištu, te se bavio prevodjenjem.³¹ Veza Treščecovih s Kolarom dolazi preko Martina Kendelića. Supruga Vladimira Treščeca Branjskog, Marta rođena Lončar (1881. – 1916.), kćer je Kendelićeve sestre Ane (rođ.1856.) udane za Tomu Lončara u Ferdinandovcu, nedaleko od Đurđevca. Dakle, Martin Kendelić ujak je Vladimirove supruge Marte. Treščec i Kendelić jedno su vrijeme istovremeno živjeli i radili u Bosni, pa se Vladimir s budućom suprugom upoznao pri Kendeliću, kada ga je ova posjetila.³²

Nekoliko riječi i o nećaku Petru Đuriševiću, čija je baka Doroteja Đurišević, rođ. Kolar (rođ. 1820.), sestra Matije Kolara, to jest, udala se za Josipa Đurševića, Petrova djeda. Đurišević rođen je u Đurđevcu 1867. godine kao sin Đure Đuriševića i Ane Đurišević rođene Erdelec. Osnovnu je naobrazbu stekao u rodnome Đurđevcu, a zatim je polazio učiteljsku školu. Godine 1887. počeo je raditi kao učitelj u Mahičnom, a zatim u Hrnetiću odakle je 1902. godine premješten u Nižu pučku dječjačku školu u Karlovcu, gdje je najposlije imenovan ravnateljem. Osim toga, Đurišević se aktivno bavio politikom. Bio je gradski zastupnik i pristaša Hrvatske seljačke stranke pa je u njegovu kuću zalazio dr. Vladko Maček, kojeg je svakako upoznao preko Kolara. Bio je dobar govornik i autoritativan, te je uživao velik ugled u gradu. Od 1925. do 1929. godine bio je gradonačelnik Karlovca. Umro je 1948. godine i pokopan na gradskom groblju Dubovac u Karlovcu.³³

³¹ <http://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=62197>, pristup ostvaren 27. 2. 2019.; STRUGAR, Vladimir. »Aktivnosti u Bjelovaru u povodu obilježavanja 150 godina rada Hrvatske akademije«, Radovi Zavoda za znanstvenoistraživački i umjetnički rad u Bjelovaru, br. 5, Bjelovar, 2012., 100; MIRNIK, I. »Strogi duh...«, 14

³² Arhiv rkt. župe sv. Ferdinanda u Ferdinandovcu, Status animarum (Stališ duša) rkt. župe sv. Ferdinanda, kbr. 140

³³ Karlovački leksikon, Karlovac, 2008., 162; Napredak, god. 28, br. 35, 10. XII. 1887.; kafotka.net /1589; kafotka.net/3843, pristup ostvaren 25. 3. 2014.

U konačnici može se zaključiti da su, Matija Kolar sentimentalno, a supruga i rodbinski, bili prisno vezani uz Vladka Mačeka i njegovu obitelj, dok su pak Mačekovi preko Kolara upoznali Vladimira Treščeca pl. Branjskog i Petra Đuriševića. No, Maček je neke Đurđevčane i Podravce sam upoznao. Dobro je poznao Josipa Belobrka, pravnika i profesora prava, rođenog u Prugovcu nedaleko od Kloštra Podravskog, s kojim je polazio Klasičnu gimnaziju u Zagrebu, te maturirao 1897. godine.³⁴ Radeći kao odvjetnik u Svetom Ivanu Zelini, vjerojatno je poznao i Đurđevčana Ivana Lovašena³⁵, pisara kotarskog suda, s kojim se svakako viđao i surađivao na sudu. Zanimljivo je da su se u isto vrijeme (17. veljače 1912.) nalazili na vjenčanju u zelinskoj župnoj crkvi; Mačeku se ženio brat Pavao, kojem je kumovao, a Lovašen je udavao kćer Mariju.³⁶ Kasnijih godina, kad je bio u politici i strepio za svoju sigurnost, jedan od Mačkovih osobnih čuvara bio je Nikola Kovač – Mika, rodom iz Pitomače. On je također bio prijatelj Mačekove obitelji, odani haesesovac, koji je često spavao u stanu pazeći na njegov život. Mika je živio također u Zagrebu, u Zvonimirovoj ulici gdje je vodio krojačku radnju.³⁷

3.5. Veze Matije Kolara s rodnim Đurđevcom

Činjenice ukazuju da je Kolar imao dobre veze i poznanstva sa zagrebačkim intelektualcima, političarima i odvjetnicima, a rodbinski je bio vezan s obitelji dr. Marijana Derenčina³⁸, pravnika i političara, u koju se udala njegova nećakinja Vilma Kolar. Derenčin je tada bio jedan od najuglednijih hrvatskih pravnika i odvjetnika, te narodni zastupnik u Saboru. Premda je Kolar od malih nogu živio u Zagrebu vjerojatno je održavao veze sa svojom brojnom rodbinom u Đurđevcu, a po svemu sudeći rado je pomagao Đurđevčanima. Tako je u jednome sudskom sporu 1904. godine zasigurno pomogao Tomi Jalžabetiću, seljaku i općinskome zastupniku, koji se našao u nezavidnoj situaciji kada ga je tužio Martin Starčević, predvodnik đurđevčkih frankovaca, moćan i utjecajan u Đurđevcu. Oni su već nekoliko godina bili u stalnom političkom sukobu, jer je Jalžabetić bio vodeći oporbenjak pravaš koji se borio za narodna prava, za razliku od Starčevića koji je, premda frankovac, često zastupao interese mađaronske Narodne stranke. Tužba se odnosila na jedan Jalžabetićev članak u *Hrvatskom narodu*, u kojem je Starčevića nazvao laskavcom i prilizavcom Milutina Kukuljevića Sakcinskog, tadašnjega Velikog župana Bjelovarsko-križevačke županije, a njegove istomišljenike Vatroslava Đumbira i Topljaka lihvarom, odnosno krvopijom. Naime, Starčević je pokušao organizirati podizanje spomenika velikom županu, pa je Jalžabetić svojom optužbom opravdano utvrdio da podilazi Velikom županu, za Đumbira je ionako cijeli Đurđevac znao da lihvari uz veliku kamatu, a za Topljaka da je krivo optuživao i dao zatvarati nedužne mještane. Znajući da će Starčevića braniti brat Mile, ugledni odvjetnik i narodni zastupnik, Kolar je po svemu sudeći imao prste pri pronalaženju Jalžabetićeva branitelja, to jest, najboljeg odvjetnika u Hrvatskoj – Marijana Derenčina, koji je na sudu u Zagrebu dobio spor. Kolar je nesumnjivo tome kumovao jer si jedan seljak zasigurno ne bi mogao priuštiti tako uglednog i utjecajnog odvjetnika.

³⁴ Hrvatski biografski leksikon, sv. 1., Zagreb, 1993., 620; <http://konzervativci.hr/2018/02/19/milan-pl-sufflay/>, pristup ostvaren 24. 2. 2019.

³⁵ Ivan Lovašen rođen je 1857. u Đurđevcu (kbr. 349) od roditelja Janka Lovašena i Bare rođ. Kundačić. Oženio je Rozaliju Zlatec (rođ. 1859.), koja mu je rodila Mariju (1881.), Amaliju (1883.), Ivana (1885.), Josipa (1886.) i Doricu (1895.). Kćer Marija živjela je s roditeljima u Zelini. Zelinski župnik u matičnu knjigu vjenčanih nije upisao da je Marija rođena u Đurđevcu, nego u Koprivnici, jer je otac vjerojatno prije toga službovao u Koprivnici. Arhiva rkt. župe sv. Jurja mučenika u Đurđevcu, Status animarum (Stališ duša) rkt. župe sv. Jurja mučenika u Đurđevcu (1866. – 1917.)

³⁶ Matična knjiga vjenčanih 1878. – 1918. rkt. župe sv. Ivana Krstitelja u Sv. Ivanu Zelini, <https://www.familysearch.org/ark:/61903/3:1:3QSQ-G99X-338F?i=449&wc=9R2Q-82W%3A391644801%2C392139501%-2C392139601&cc=2040054>, pristup ostvaren 1. 3. 2019.

³⁷ MAČEK, A. i N. ŠKRABE. *Maček izbliza*, 82

³⁸ Marijan Derenčin (1836. – 1908.) pravnik, političar, dramatičar, novinar i kriminolog. Gimnaziju je završio u Rijeci a pravo doktorirao u Beču 1860. godine. Od 1876. do 1883. godine predstojnik je za pravosuđe u Zagrebu. Kao stručnjak za kazneno pravo radio je na izradi novih zakona. Isprva je bio član Narodne stranke (do 1880.), a potom Neovisne narodne stranke. U Hrvatski Sabor izabran je prvi put 1865. godine. Pisao je dramska djela i satire, te novinske članke, napose u *Obzoru*. Hrvatski biografski leksikon, sv. III., Zagreb 1993., 305-306

Jalžabetić je kao jedan od osnivača Radićeve seljačke stranke kasnije dogurao do narodnog zastupnika te stekao određeni ugled, no te 1904. godine sam nikako ne bi mogao doći do Derenčina, a pogotovo ga platiti. Dakako da ne treba svu zaslugu pripisivati samo Kolaru, nego i Stjepanu Radiću s kojim je Jalžabetić tada počeo surađivati.³⁹

Osim toga, Kolar je zasigurno čuo o Jalžabetiću i prije, ako je posjećivao rodni Đurđevac, ali podosta i od braće Radić. Stoga vjerujem da je išao na ruku Jalžabetiću i u njegovu radu u seljačkoj zadrugi, koju je ovaj osnovao u Đurđevcu 1901. godine. To je itekako mogao kao član ravnateljstva Poljodjelske banke koja je preko seljačkih zadruga seljacima davala zajmove za unapređivanje svojih gospodarstava.⁴⁰

Jedan podatak mogao bi dovesti Kolaru i u vezu sa Stjepanom Radićem, premda za to nema čvrstih dokaza. Naime, Derenčin i Antun Radić zajedno su radili u Hrvatskoj opoziciji od njezina osnutka 1902. godine, kada je donesena odluka da se Stjepana Radića pozove u Zagreb da preuzme tajničko mjesto, kako bi osnaženi učinkovitije politički djelovali protiv mađaronske vlasti. Radić je ubrzo došao iz Končanice u Zagreb i nastanio se s obitelji na Prilazu Đure Deželića 12 – upravo u neposrednom susjedstvu Matije Kolaru. Ovaj podatak upućuje na to da je Kolar Radiću možda posredovao pri pronalaženju stana, a na zamolbu Marijana Derenčina.⁴¹

3.6. Usporedba oporuke Matije Kolaru s oporukom Tadije Smičiklasu

Igrom slučaja postoji podosta sličnosti između Matije Kolaru i Tadije Smičiklasu⁴² i sadržaja njihovih oporuka. Bili su suvremenici; Kolar je rođen 1842., Smičiklas 1843. godine, a umrli su 1913., odnosno 1914. godine u Zagrebu. Kolar nije bio intelektualac i političar kao Smičiklas, već viši državni službenik, ali je uživao veliki ugled u Zagrebu i bio povezan s tadašnjim političarima, odvjetnicima i kulturnim djelatnicima. Uvidom u njihovu imovinu može se reći da su bili sličnoga imovinskog stanja. Pokopani su na groblju Mirogoj u arkadama⁴³ među brojnim hrvatskim uglednicima. Smičiklas je bio aktivni član oporbene Neodvisne stranke, dok Kolar nije aktivno sudjelovao u politici, ali je istu stranku snažno podržavao. Bio istinski oporbenjak i žestoki protivnik mađarona kao i Smičiklas. Kolar je svoju oporuku sastavio 24. rujna 1912., a Smičiklas 14. ožujka 1913. godine. Gledajući koncepciju samih oporuka, obje su istovjetne, što potvrđuje obrazac u pravnom savjetniku⁴⁴ iz 1911. godine. Također su i sadržajno slične:⁴⁵

1. Obje oporuke nisu izvornici, nego **prijepisi**.
2. U oporukama se spominju **ovršitelj** (izvršitelj) i **univerzalni baštinik**. Izvršitelj Smičiklasove oporuke je dr. Nikola Kostrenčić, njegovo kumče, dok je to Kolaru dr. Vladko Maček, suprugin nećak. Smičiklasu je **univerzalna baštinica** JAZU, a Kolarovi univerzalni baštinici su njegovi nećaci.

³⁹ MIHOLEK, Vladimir. »Tomo Jalžabetić do osnivanja Hrvatske pučke seljačke stranke braće Radić«, Podravina, vol. 12, br. 23, Koprivnica, 2013., 128-129

⁴⁰ MIHOLEK, Vladimir. »Hrvatska seljačka zadruga i Marvogojska udruga u Đurđevcu«, Podravski zbornik 2011., Koprivnica, 2011., 173

⁴¹ PERIĆ, Ivo. *Antun Radić 1868. – 1913.*, Zagreb, 2002., 142

⁴² Tadija Smičiklas (1843. – 1914.) studirao je povijest i zemljopis u Pragu i Beču. Od 1870. je službovao kao profesor na gimnaziji u Rijeci, a od 1873. godine u Zagrebu. Redoviti je profesor na Filozofskom fakultetu u Zagrebu od 1882., od 1886. je rektor, a od 1887. godine dekan fakulteta. Član je JAZU od 1883., a 1900. godine izabran je za predsjednika. Bio je i predsjednik Matice Hrvatske (1889. – 1891.), te u dva mandata narodni zastupnik u Saboru kao član Neodvisne stranke. Prvi je napisao cjelovitu sintezu povijesti hrvatskoga naroda temeljeći je na arhivskoj građi. Bio je pokretač i urednik *Diplomatičkog zbornika kraljevine Hrvatske, Slavonije i Dalmacije* (1904. – 1914.). Hrvatski leksikon L – Ž, zagreb, 1997., 443; <http://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=56776>, pristup ostvaren 6. 6. 2017.

⁴³ Smičiklas pokopan je na polju 913, razred Stanic, br.2. www.gradskagroblj.hr/default.aspx?id382, pristup ostvaren 17. 4. 2014.

⁴⁴ ORTNER, S. *Pučki pravni savjetnik...*, 58-59

⁴⁵ STRČIĆ, Petar. »Oporuka Tadije Smičiklasu (1913.)«. Zbornik Odsjeka za povijesne znanosti Zavoda za povijesne i društvene znanosti Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti, vol. 18., Zagreb, 2000., 183-191

3. Smičiklas je odredio da JAZU ima osnovati **zakladu** pod njegovim imenom. Prihodima zaklade trebali su pomagati one studente koji »spremaju historičko-filološke radnje«. Zakladu mora osnovati i sjemenište Križevačke biskupije, namijenjenu stipendiranju njegovih rođaka. Sličnu zakladu imao je i Kolar. On je nastojao pomoći u prosvjećivanju djece svojih rođaka slabijega imovnog stanja, i to njihovim članstvom u Društvu sv. Jeronima, dok je Smičiklas želio pripomoći grkokatoličkim studentima svoje struke.
4. Oba su posjedovali **dionice**. Smičiklas je imao pet dionica Prve hrvatske štedionice, a Kolar jednu; Smičiklas 40 dionica Poljodjelske banke, a Kolar pet; Smičiklas 20 dionica Dioničke tiskare, a Kolar 40 dioničkih uložaka Prve činovničke zadruge u Zagrebu.
5. Svaki je posjedovao obiteljsku **kuću**; Kolar u Donjem gradu, a Smičiklas u Gornjem gradu (Mesnička 35).
6. **Gotovinu** nije moguće točno utvrditi jer se u oporukama nigdje ne navodi ukupna svota. Kolar je podijelio 51.900, a Smičiklas 22.700 kruna, s time da je neutvrđenu svotu namijenio akademijinoj zakladi uz napomenu: »Ako ne bi bilo dosta za dostojnu zakladu neka se glavica ukamaćuje, dok dosegne barem 30.000 Kr.«. Prema slobodnoj procjeni radi se o najmanje 20.000 kruna, jer da je riječ o maloj svoti, trebalo bi podosta vremena da se kamatama dostigne potrebna svota, pa zaklada duže vrijeme ne bi služila svrsi kojoj je namijenjena. Dakle, posjedovali su približno jednaku svotu novca.
7. Oba su posjedovali vlastitu **biblioteku**. Zatim, Kolar navodi tri **prstena** i zlatan **sat**, a Smičiklas **srebrninu** i zlatan sat. Još je spomenuo tri dragocjena ormara i neke slike. Kolar ne navodi vrijedno pokućstvo i umjetnine. Vjerojatno je i on imao bolji namještaj i kakve slike, ali je sav inventar i pokućstvo sveo na kuću kao cjelinu.
8. Pri Smičiklasu je služila **kuharica** i **sobar**, a Kolar je držao kućnu pomoćnicu, koja mu je pomagala nakon smrti supruge.
9. Oba su izrazili želju o vrsti **sprovoda**. Smičiklas je želio da mu sprovod »bude najčedniji i bez cvijeća«. Budući da se JAZU brinula o sprovodu, odlučila je drugačije, s obzirom na njegov ugled. Kolarova želja bila je sprovod po cijeni I. razreda, tako da su i u ovom dijelu bili jednaki.

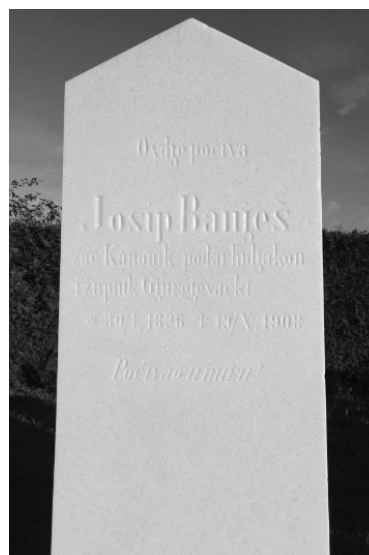
4. OPORUKA ŽUPNIKA JOSIPA BANJEŠA

4.1. Uvod

Druga oporuka nalazi se u ispisana u župnoj spomenici župe sv. Jurja u Đurđevcu. U spomenici se našla zahvaljujući kapelanu Ferdinandu Kuboviću koji ju je doslovce prepisao. Riječ je o oporuci đurđevečkoga župnika Josipa Banješa umrloga 19. listopada 1908. godine. (Slika 8.)⁴⁶ Osjećajući da mu je smrt blizu sastavio je oporuku u srpnju iste godine te imenovao kapelana Kubovića njenim izvršiteljem. Ovaj je pak držao potrebnim upisati tekst oporuke u spomenicu, budući da je župnik ostavio važan trag u župi i samome Đurđevcu. Pravno gledajući, to zapravo i nije smio jer je time povrijedio oporučnu tajnu.

4.2. Neki biografski podatci o župniku Banješu

Josip Banješ rođen je 30. siječnja 1826. godine u Varaždinu. Zaređen je 3. kolovoza 1848. a mladu misu služio je 17. rujna iste godine. Bio je kapelan u Mariji Bistrici, Hrašćini, Štefanju i Rači, odakle je 1860. godine otišao na službu vojnog svećenika. U Raču

Slika 8. Nadgrobni spomenik župnika Josipa Banješa

⁴⁶ Spomenik je sačuvan i nalazi se u aleji starih nadgrobnih spomenika na gradskom groblju u Đurđevcu. Posmrtni ostatci premješteni su iz groba u zajedničku grobnicu đurđevečkih župnika.

se vratio kao privremeni upravitelj župe (1862.), a istu službu ubrzo je preuzeo u Topolovcu, da bi 1863. godine postao župnikom u Velikom Grđevcu. Tu je službovao deset godina a odatle se preselio u Miholjanec nedaleko od Virja. Nakon smrti đurđevčkoga župnika Petra Zubanovića 1881. godine preuzeo je 18. prosinca župu u Đurđevcu.⁴⁷

Mnogo je radio na dobrobit župe i župljana. Već 1884. dao je Schvarcmajeru iz Koprivnice obnoviti crkvene orgulje, a 1907. godine tvrtki Hefeler iz Zagreba postaviti nove, na kojima se i danas svira. Ispostovao je od vlade u Zagrebu 2.000 kruna, crkva je dala 1.000, dok su najveći teret od 4.000 kruna prikupili sami župljani. U crkvu je dao 1902. godine postaviti i Križni put, čije je postaje nabavio za 400 kruna od Eduarda Vagmeistera u Zagrebu. Najviše je zaslužan za gradnju kapela u Čepelovcu (1887.), Budrovcu (1896.) i u polju kod Mičetinca (1888.).⁴⁸ Sve tri kapele i dan danas postoje. Ujedno ih je dao opremiti crkvenim inventarom. Tijekom njegova službovanja od 29. rujna do 5. listopada 1901. godine održane su župne misije, a zaslužan je i za osnivanje pobožnih bratovština: Treći red, Vojska Srca Isusova, Djevojačko društvo za naknadnu pričest i Bratovština svete Krunice. Što se tiče crkvene službe, obnašao je dužnost vicearhiđakona crkvenoga kotara đurđevčkoga, te bio i začasni kanonik. Izabran je za predsjednika Društva svećenika klanjalaca na njihovu kongresu u Zagreb 1900. godine.⁴⁹ Za vrijeme službovanja u Mariji Bistrici bio je član Društva za povjesnicu jugoslavensku (1857.), a kasnije i član Hrvatskoga starinarskoga društva i Matice hrvatske. Da se zanimao za školstvo i prosvjetu potvrđuje njegova pretplata na prosvjetni časopis *Napredak* (1860.).⁵⁰

Osim toga, bio je aktivan u društvenom i gospodarskom životu Đurđevca kao županijski zastupnik (1889. – 1894.), predsjednik školskog odbora (1881. – 1889.) i mjesni školski nadzornik (1889. – 1908.). Jedan je od osnivača i prvi predsjednik podružnice Gospodarskoga društva u Đurđevcu (od 1891.).⁵¹ Zanimljivo je da je kao izlagač sudjelovao na gospodarskoj izložbi 27. rujna 1893. godine, koju je organizirala podružnica. Izlagao je kupus, ciklu, kukuruz, papriku i krumpir; čak i lubenice, za koje ondašnji puk jedva da je i znao. Prema tome, bio je i uzoran gospodar.⁵² Osobito je bio cijenjen i poštovan, te uživao izuzetan ugled među Đurđevčanima. To potvrđuje i noćenje bana Khuen Heder-varya na župnom dvoru 7. svibnja 1891. godine tijekom posjeta Podravini i Đurđevcu, premda je to ovaj mogao i u konačiču obitelji Nöthig, u kojem su boravili brojni kraljevski uglednici koji su obilazili lokalnu vlast i ustanove.⁵³ U prilog tome govore i gosti koji su sudjelovali 20. rujna 1908. godine u Đurđevcu na svečanoj proslavi njegove dijamantne mise i 60 godina svećeništva. Uz svećenstvo svih okolnih župa nazočili su biskup dr. Ivan Krapec, biskupov tajnik Janko Barle, gvardijan virovitičkog samostana Mansvet Horvatek i podžupan Höcker. Pri dolasku biskupa izvještene su hrvatske trobojnice, te se pucalo iz mužara. Na svečanoj misi svirao je poznati đurđevčki orguljaš Franjo Glad, a pjevali su zbor pjevačkog društva Preradović, pitomački župnik Karlo Blažeković i učiteljica Milka Stazić. Umro je točno mjesec dana nakon dijamantne mise, a pokopan 22. listopada na župnome groblju u Đurđevcu.⁵⁴

Njegove posljednje životne trenutke opisao je kapelan Kubović u župnoj spomenici: »...no od toga dana (proslave, op.a.) počеше sile starca ostavljati, pa je tek još do deset puta usudio se misiti. Budući

⁴⁷ CVEKAN, Paškal. *Đurđevac – kakav nije poznat*, Đurđevac, 1991., 105; Nezavisnost, god. II, br. 4., 24. X. 1908.; www.zupa-uznesenjabdm.hr/povijest_1.html, pristup ostvaren 3. 5. 2014.

⁴⁸ CVEKAN, P. *Đurđevac – kakav...*, 72., 73., 85., 95., 103, 105.; Arhiv rkt. župe sv. Jurja mučenika u Đurđevcu, Liber memorabilium parochiae S. Georgii in Gjurgjevac (župna spomenica)

⁴⁹ Isto.

⁵⁰ Arkiv za povjestnicu jugoslavensku, knj. IV, Zagreb, 1857., 412; Starohrvatska prosvjeta, god. II., br. 4, 1896.; Podravac, br. 6., 1894.; Napredak, god. II, br. 1, 1. X. 1860.

⁵¹ Gospodarski list, god. 39, 4, 20. II. 1891.; Izvještaj Bjelovarsko-križevačke županije za 1893.; Arhiva Osnovne škole Grgura Karlovačana u Đurđevcu, Spomenica Niže pučke škole u Đurđevcu 1880. – 1915.

⁵² Gospodarski list, god. 41, br. 23., 5. XII. 1893.

⁵³ Tjednik bjelovarsko-križevački, god. 2, 29., 13. V. 1891.

⁵⁴ Arhiv rkt. župe sv. Jurja mučenika u Đurđevcu, Liber memorabilium parochiae S. Georgii in Gjurgjevac (župna spomenica)

slab, kada je uvidio, da mu se približavaju zadnji časovi života, predav se posve na volju Božju, dva puta se ispovjedio, a ne mogavši sam da misi, tražio je svaki dan Spasitelja u Presv. Pričesti, koju mu je kapelan Kubović svaki dan drage volje donosio. Prosio je uvijek, da mu se budi što nabožna čita, budi da se na glas moli. Tu je nalazio svoju utjehu. Kada se prestao moliti, opažalo se kolike trpi muke i boli, no kada se opet počelo moliti, opet se posve umirio. Dobar župnik preda dušu svoju Stvoritelju dne 19. listopada 1908. u jedan sat poslije podne, a pokopan je dne 22. listopada poslije svečanih zadušnica u 9 sati pr. podne na župnom groblju u Gjurjjevcu.⁵⁵

4.3. Sadržaj Banješove oporuke

Slijedi njegova oporuka koju je u župnu spomenicu za trajnu uspomenu i slavu pokojnika prepisao kapelan Kubović:

OPORUKA

*kojom niže potpisani kod zdrave pameti, premda bolestan na tielu,
pisajući zadnju volju svoju očitujem*

U ime Oca i Sina i Duha svetoga. Amen.

Dušu svoju dragomu Bogu izručam – tielo pako mrtvo svoje zemlji, u koju na groblju župnom u Gjurjjevcu ima se pokopati na shodnom mjestu cum asistentia trium sacerdotum (uz asistenciju triju svećenika, op.a.) poslije 48 sati smrti moje. Ako bude moguće praesente cadavere (uz prisustvo mrtvog tijela, op.a.) svečani Requiem ima se u župnoj crkvi sv. Jurja odslužiti ili drugi dan poslije pokopa. Za sprovod i spadajuća na sprovod da se skrbi Velečastni gospodin Ferdinando Kubović za sad kapelan u Gjurjjevcu – u buduće gdje god bude, molim pokorno: kog postavljam ove moje oporuke ovršiteljem – i ostavljam njemu za trud i skrb ostavštine svoje 300 kruna koj na grobu mojem dade postaviti spomenik kameniti u vrednosti 300 kruna iz ostavštine moje i troškove sprovodne odmah neka plati.

Altariju za pokoj duše svoje činim iz ostavštine svoje 600 kruna i želim, da župnik gjurgjevečki svake godine 12 sv. misa čita.

Župnoj crkvi sv. Jurja u Gjurjjevcu ostavljam 300 kruna i molim da se tielo moje obleče i zaodene misnim ruhom spomenute crkve.

Kapeli sv. Rozalije ostavljam 50 kruna, kapeli Majke Božje na polju gjurgjevečkom ostavljam 50 kruna, kapeli u Čepelovcu 50 kruna, kapeli u Budrovcu 50 kruna ostavljam.

Nadalje, sjemeništu Duhovne mladeži u Zagrebu 50 kruna ostavljam – nemoćnim svećenikom 50 kruna. Dječaćkom sjemeništu u Zagrebu 50 kruna ostavljam, siromahom u gradu Varaždinu 100 kruna ostavljam, Društvu vatrogasnom u Gjurjjevcu 50 kruna ostavljam. – Društvu sv. Hieronima u Zagrebu ostavljam dionice na 50 kruna Hrvatske poljodjelske banke dioničarskog društva u Zagrebu sa kuponi broj 06679 od 1. kolovoza 1902. – Društvu Matica Hrvatska u Zagrebu ostavljam dionicu na 50 kruna sa kuponi Hrvatske poljodjelske banke dioničarskog društva br. 06680 od 1. kolovoza 1902.

Za povećanje Inventara beneficijalnog ostavljam 200 kruna.

Župnoj crkvi sv. Jurja ostavljam dvije slike u mojoj spalnici sobi – Isus na sudu – Isus na Golgoti.

Knjižnici župnog ureda u Gjurjjevcu ostavljam ormar staklenim vrati i sve knjige u istom – bogoslovne – narodne – i ostalog sadržaja.

Nadalje, Margeriti Firinger, kuharici mojoj ostavljam 800 kruna – starom slugi Pepiću Kovačić 600 kruna – sluškinji Cili Leščan 200 kruna.

Napomenutoj družini – služinčatoj ne dugujem na službu – jer točno mjesečno isplaćam istim.

Ostavljam Mariji udanoj Lifikaj rodjenoj Rataić u Zagrebu 400 kruna, Kristini Bingula rodjenoj Mašić u župi Zelina kotara Svetoivanskog 400 kruna, rodjakinjam mojim – ostalim rođjacima – zvali se kako njima drago – ne ostavljam ništa.

Po smrti mojoj cijeli imetak moj – konji – krave – svinje – lagvi – bednji – pokućstvo po sobama – rubenina – odeća – slike u uredu – u kuhinji posudje – u podrumu vino – na tavanu žito i ostala imaju

⁵⁵ Isto.

se prodati na javnoj dražbi poslije razlučenja inventarskih stvari, na to da pazi gospodin Ferdinando Kubović, ovršitelj oporuke moje, molim pokorno.

Po isplaćenih sprovodnih troškovih, liječničkih, ljekarskih, sudbenih i legatah – ako što preostane, neka se časnim sestrama milosrdnicam u Gjurgjevcu dade.

Ako ne bi se mogli napomenuti troškovi i legati namiriti iz ostavštine moje u Gjurgjevcu, tak ovlašćujem ovršitelja moje oporuke gospodina Ferdinanda Kubovića za sada kapelana u Gjurgjevcu da u Varaždinu moje kuće pod br. 22. i 24. u Biskupskoj ulici ležeće na javnoj dražbi proda, najprije dug na kućah 759 kruna 36 fil. namiri – za tim troškove i legate isplati, preostale novce od prodanih kuća neka ovršitelj moje oporuke razdieli na dvoje: jednu polovicu ostavljam časnim ocem Franciškonom u Varaždinu za altariju, da služe svaku godinu toliko svetih misa plo pluribus fidelibus defunctis (više puta od vjernih mrtvih kolektivnih misa, op.a.) u svojoj crkvi u Varaždinu, koliko kamati iznašali budu. Drugu polovicu novaca ostavljam Preabendi sv. Vida u Varaždinu – Beneficiat sv. Vida služi svaku godinu svetih misa toliko pro me fundatore Josepho Banješ paroho Gjurgjevaciensi – parentibus meis, pro sorore mea consanguineis, affinibus (koliko kamati iznašali budu).

Napokon želim, da g. ovršitelj moje oporuke Ferdinando Kubović u svakom slučaju moje kuće dve u Varaždinu na javnoj dražbi proda – novce podeli po isplaćenih troškovih i legatih uslijed naznačene zadnje moje volje.

Ovu oporuku vlastitom rukom napisao sam i potvrđujem istu službenim pečatom.

U Gjurgjevcu dne 31. srpnja 1908.

(M.P.)

Josip Banješ v. r.
z kanonik kot. podarhidiakon
župnik gjurgjevački

Potvrđuje se ovim uredovno da je danas nazočna oporuka i njezin pismeni dodatak kod suda propisno proglašena.

Kraljevski kotarski sud

U Gjurgjevcu 19. listopada 1908.

(M.P.)

Ljudevit Gjurašin v. r.
kralj. kot. sudac

1. Dodatak

Nižepotpisani kuharici svojoj Margariti Tiringer prikazao sam 6 žlica od kineskog srebra za juhu, 4 žlice za kavu od Kina srebra – 6 plahtih novih po smrti mojoj ostavljam Margariti Tiringer, da si slobodno uzme. Za tim, ostavljam i prikazujem Margariti Tiringer kuharici svojoj postelju i blazine s vanjkuši na kojoj postelji ona spava u sobi svojoj.

U Gjurgjevcu 27. rujna 1908.

(M.P.)

Josip Baneš, v. r.
župnik

5. OPORUKE KAO DOKAZ KOLAROVU I BANJEŠOVU DOPRINOSU RAZVOJU POLJOPRIVREDE U ĐURĐEVČU

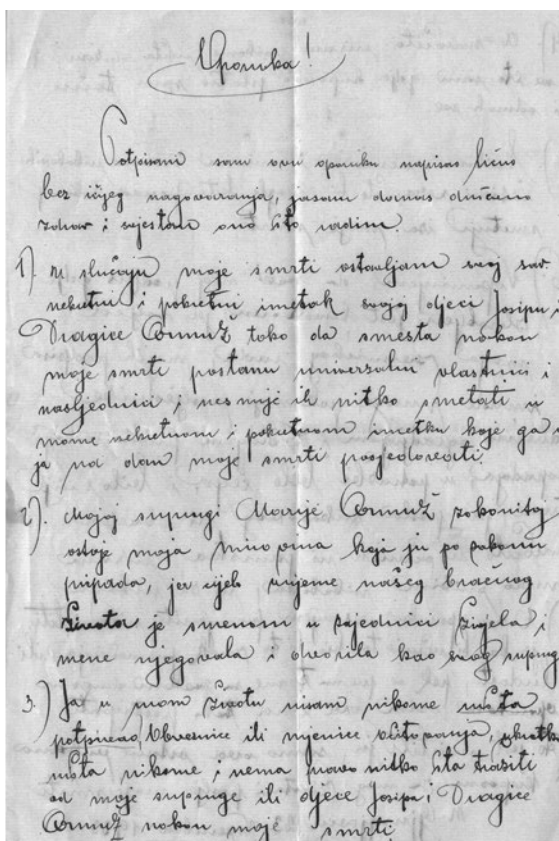
Što veže Kolarovu i Banješovu oporuke, osim što su nastale približno iste godine? Kao što vidimo, obojica su posjedovala dionice Hrvatske poljodjelske banke koja je zajmovima pomagala ondašnje seljaštvo. Naime, 3. rujna 1900. u Zagrebu je održan Hrvatski katolički kongres na kojem se među raznim temama našlo i socijalno pitanje, odnosno stanje seljaka i sela. Ono se nikako nije moglo zaobići jer su seljaci činili 80% cjelokupnoga stanovništva hrvatskih zemalja a trpjeli velike moralne i materijalne nedaće. Donesenom rezolucijom predložene su konkretne mjere a rođena je i ideja o osnivanju seljačkih zadruga i banke koja bi podupirala njihov rad i preko njih davala seljacima potrebne zajmove. To se zbivalo za vrijeme vladavine bana Khuen-Hedervaryja, čija je vlast mnoge inicijative gušila pokušavajući onemogućiti i samo formiranje spomenute banke. Već iduće godine nekoliko entuzijasta na

čelu s nadbiskupom dr. Antunom Bauerom osniva Hrvatsku poljodjelsku banku kao dioničko društvo.⁵⁶ Odmah se odazvalo mnogobrojno svećenstvo i brojni rodoljubi, među kojima su bili Kolar i Banješ, kako bi uložili novac na dobrobit hrvatskoga seljaštva. Doznajući o tome u novinama, Jalžabetić je odmah oko sebe počeo okupljati mlade ambiciozne seljake s ciljem osnivanja seljačke zadruge. S njime na čelu, ta je grupa ujedno bila i okosnica Radićeve seljačke stranke u Đurđevcu, a sam je ubrzo postao seljački vođa u Podravini i potpredsjednik stranke, a kasnije je izabran i za narodnog zastupnika u Saboru. Važno je napomenuti da je uz Kolaru u ravnateljstvu banke bio još jedan Podravec; Rudolf Galjer, rodom iz Sesveta Podravske. On se zaposlio u banci nakon svršenih trgovačkih nauka u Zagrebu i Višeg gospodarskog učilišta u Križevcima. Trgovački i gospodarski obrazovan i s dobrim poznavanjem života i gospodarstva na selu bio je odličan činovnički kadar u novoj banci. Bio je aktivan i u zadrugarstvu pa je sudjelovao i pri osnivanju Saveza Hrvatskih seljačkih zadruga 1918. godine.⁵⁷ Vjerojatno su Kolar, Banješ i Galjer išli na ruku Jalžabetiću, odnosno podržavali ga i poticali svojim položajem u banci da 1901. godine osnuje seljačku zadrugu u Đurđevcu, u čemu je bio među prvima i najuspješnijima u Hrvatskoj. Za pretpostaviti je da je Jalžabetić preko Banješa, odnosno Kolaru, došao u doticaj sa župnikom Ivanom Barbićem u Zagrebu od kojega je dobio potrebne savjete, jer je ovaj imao podosta iskustva s osnivanjem zadruga diljem hrvatskih krajeva, a bio je i član ravnateljstva banke. To je bila jedna od prvih seljačkih zadruga u Podravini. Tako je Jalžabetić stekao ugled među seljacima te postao pokretač zadrugarstva u đurđevčkoj Podravini, dok su Kolar i Banješ posredno dali svoj doprinos poboljšanju stanja seljaštva i razvoju poljoprivrede u Podravini, odnosno bili karika u lancu one utjecajne grupe koja je Jalžabetića prepoznala i potaknula na djelovanje. Ujedno su dio svojega novca ostavili i Društvu sv. Jeronima te tako utjecali i na kulturno i gospodarsko prosvjeđivanje seljačke mladeži u Đurđevcu.⁵⁸

6. OPORUKA ANDRIJE ORMUŽA

6.1. Uvod

Ormuževa oporuka slučajno je pronađena kao i Kolarova. Spašena je u kući Đurđevčana Ivica Topolčića (1922. – 1996.) nakon njegove smrti. Nasljednik Topolčićeve kuće, vidjevši da je ovaj čuvao mnoštvo knjiga i časopisa, prepustio je Gradskoj knjižnici u Đurđevcu svu sačuvanu ostavštinu iz koje je Božica Anić, tadašnja ravnateljica, izlučila ono što je ostalo neoštećeno. Nažalost, veći dio knjiga i časopisa propao je zbog vlage i glodavaca. Naime, pokojni je Topolčić do smrti čuvao cijelu knjižnicu bivšega Prosvjetnoga društva Zrinjski (osnovano 1920.), koju je vodio do početka Drugoga svjetskog rata. Početkom partizanskih prijetnji, zajedno s Martinom Zubićem i Đukom Tomerlinom, kriomice je otpremio knjižnicu u svoju kuću. Među društvenim knjigama i časopisima, uglavnom vjerskoga sadržaja, našlo se i podosta notnih zapisa iz crkve, koje je pak Franjo Glad, ugledni

Slika 9. Oporuka Andrije Ormuža od 22. studenoga 1933. godine (izvor: Vlasništvo autora ovoga rada)

⁵⁶ KRIŠTO, Jure. *Prešućena povijest Katoličke crkve u Hrvatskoj politici 1850. – 1918.*, Zagreb, 1994., 173-174

⁵⁷ Zadrugar, kalendar hrvatskih seljačkih zadruga za 1924., Zagreb, 1923., 132

⁵⁸ MIHOLEK, V. »Hrvatska seljačka zadruga...«, 172-173.

organist, po svemu sudeći tijekom spomenutog rata sklonio u svoju kuću.⁵⁹ Tako su ostali sačuvani i pojedini dokumenti i pisma pokojne učiteljice Terezije Katušić, koja je službovala u Đurđevcu od 1910. godine, pa sve do umirovljenja. Među malobrojnim dokumentima pronađena je i Ormuževa oporuka te nekoliko njegovih vojnih dokumenata iz Prvoga svjetskog rata. Jesu li spomenute osobe te vlastite dokumente osobno predale Topolčiću, nije poznato, ali ih se Topolčić najvjerojatnije domogao prilikom čišćenja njihovih kuća, odnosno prije useljavanja novih vlasnika. On se inače bavio tim poslom pa je više puta bio u prilici doći do vrijednih stvari i spasiti ih. Da nije živio u tako lošim stambenim uvjetima danas bismo imali i nekih novih podataka o Andriji Ormužu, a možda o nekim drugim mjesnim uglednicima.

Svoju je oporuku (Slika 9.) napisao je i potpisao bez svjedoka vlastitom rukom 22. studenoga 1933. godine u Đurđevcu. Oporuka nije službeno ovjerena, premda je i kao takva mogla poslužiti kao pravovaljana. Sadržajno je siromašnija od prethodnih, što je i razumljivo, s obzirom na imovinu koju je kao sudski službenik mogao steći. Sa sigurnošću se može potvrditi da je posjedovao kuću u današnjoj Starogradskoj ulici, dok se o pojedinim dijelovima nepokretne i pokretne imovine nije izjasnio. Zapravo, jedini oporučni nasljednici su njegova djeca; sin Josip i kćer Dragica. Supruzi nije ostavio ništa osim mirovine, no ona joj je ionako poslije njegove smrti imala zakonski pripasti. Zanimljivo je da se u oporuci jasno i vidno ogradio i zaštitio od mogućih posezanja prema svojoj imovini od strane trećih osoba, čemu je posvetio čak četiri točke, od ukupno njih sedam. Očito je za života imao određene sukobe s rodbinom pa se bojao da tko god od njih ne bi pokušao doći do kakve njegove imovine. U dodatku oporuke napisao je:

Ovaj dan sam se sastao sa velečasnim g. župnikom Jakobom Novoselom, dr. Franjom Pihačom sudijom i u štedionice Prve podravske štedionice knjigovođom Jendrašić kamo sam molio svoj novac koji se u banci nalazi ali ga ovaj dan nisam dobio napomenom da je sve zaklenjeno danas.

Iz dodatka nije jasno što je time htio reći, štoviše, ostavio je dojam nedorečenosti, no spomenute tri osobe mogle su imati veze s provedbom njegove oporuke.

6.2. Sadržaj Ormužove oporuke

OPORUKA

Potpisani sam ovu oporuku napisao lično bez ičijeg nagovaranja, ja sam danas duševno zdrav i svjestan ono što radim.

- 1. U slučaju moje smrti ostavljam svoj sav nekretni i pokretni imetak svojoj djeci Josipu i Dragici Ormuž tako da smesta nakon moje smrti postanu univerzalni vlasnici i nasljednici i ne smije ih nitko ometati u mome nekretnom i pokretnom imetku kojega ću ja na dan moje smrti posjedovati.*
- 2. Mojoj supruzi Mariji Ormuž zakonitoj ostaje moja mirovina koja ju po zakonu pripada, jer cijelo vrijeme našeg bračnog života je s menom u bračnoj zajednici živjela i mene njegovala i dvorila kao svog supruga.*
- 3. Ja u mom životu nisam nikome ništa potpisao. Obveznice ili mjenice očitovanja, ukratko ništa nikome i nema prava nitko što tražiti od moje supruge ili djece Josipa i Dragice Ormuž nakon moje smrti.*
- 4. A naročito nisam nikome ništa dužan, sve što sam gdje kupovao platilo sam točno i odmah sve.*
- 5. S nikim nemam i nisam imao nikakvih intimnih veza, što bi moglo biti povod kakvoj smutnji iza moje smrti.*
- 6. Napominjem, da svaki moj potpis gdje zlorabljen jest krivotvoren, jer usljed moga zvaničkog rada, mojih podpisa imade mnogo, pak moje nasljednike odlučno ogradjujem i zaštićujem protiv svakog napadaja, u potražbi bilo čega, i bilo s čije strane, jer posla nikakvog ni obveza naročito uopćanih ni jamstva nisam imao s nikim nikakova, ni za nikoga.*

⁵⁹ Prema sjećanju đurđevečkoga književnika Đuke Tomerlina Picoka (1926. – 2010.)

7. *Ovu oporuku ne smijem promijeniti ni uništiti, jer kad bi učinio to bio bi znak poremećenja ili ludosti, pak se prema tome sa svakom drugom oporukom osim ove ima tako postupati to jest uništiti ju, samo ova ostane valjana i kreposna za mog života i poslije moje smrti.*

U Gjurgjevcu 22. novembra 1933.

*Ormuž Andrija
Kr. sudbeni glavni arhivar. oficijal
22/11. 933.*

6.3. Neki biografski podatci o Andriji Ormužu

O Andriji Ormužu (20. studenog 1875. – 6. lipnja 1952.) vrlo malo znamo. Posve je sigurno je da kao podvornik kotarskoga suda radio u Đurđevcu najkasnije od 1907. godine, jer je 23. veljače 1908. oženio domaću djevojku Mariju Židovec (18. kolovoza 1887. – 5. rujna 1951.), kćer Stjepana Židovca i Bare Židovec rođene Sulimanović. Ubrzo je premješten u Rijeku, odnosno na Sušak, gdje su im se rodila djeca Dragica (29. prosinca 1909.) i Josip (1. siječnja 1912.).⁶⁰ Osim toga, zna se da je 1917. godine postao sudbenim kancelistom te poslan na službu u Mitrovicu.⁶¹ Po svemu sudeći, Ormuž se radi službe kasnije ponovno doselio u Đurđevac, jer je upisan u župnu knjigu stranaca. Kupio je bivšu Ružićevu kuću u Starogradskoj ulici (kbr. 536), gdje je živio sa suprugom.⁶² Kćer Dragica umrla je 3. studenog 1962. u Opatiji, a Josip 24. siječnja 1973. godine u Đurđevcu, gdje su oboje pokopani. Josip Ormuž bio je svećenik, zaređen 1935. godine. Njega su svoga rodoljubnog djelovanja pokušali ubiti pripadnici OZNA-e. Za vrijeme župnikovanja u Petrovskom preživio je atentat 8. rujna 1946. godine na putu nedaleko od Krapine.

Uz oporuku sačuvano je i nekoliko spisa 27. pješačke pukovnije iz Siska iz veljače 1918. godine. Naime, kao četrdesetogodišnjak mobiliziran je i postavljen na dužnost pisara 1. bojno-etapnog bataljuna navedene pukovnije. Ormuž je spise (službovnice) zaprimio i potpisao, a odnose se na svotu novca prikupljenoga u 1. satniji za zakladu udovica i siročadi palih vojnika 27. pukovnije. Iz spisa doznajemo da je Ormuž po činu tada bio oberleitnant (naporučnik).⁶³ Posve je izvjesno da je nakon služenja vojske kao natporučnik kraće vrijeme ostao u vojnoj službi, jer su ga Đurđevčani zvali *Ormuž zupar* (vojnici koji je služio vojsku preko roka, ne za plaću, već za hranu ili koja druga materijalna dobra). To se vjerojatno odnosilo na njegovo sudjelovanje u burnim zbivanjima nakon raspada Austro-Ugarske Monarhije krajem 1918. godine. Tada je došlo do nemira, pljački i ubojstava u kojima su sudjelovali zelenokaderaši u Đurđevcu i okolici. U to vrijeme vlast je preuzeo mjesni Odbor Narodnog vijeća, osnovan 12. studenoga. S ciljem sprečavanja novih nemira Narodno je vijeće, kao ispomoć oružništvu, osnovalo Narodnu stražu koju je predstavljalo 30 članova mjesnoga sokolskog društva na čelu s naporučnikom Andrijom Ormužom, koja je održavala javni red i mir u Đurđevcu.⁶⁴

⁶⁰ Arhiva rkt. župe sv. Jurja mučenika u Đurđevcu, Status animarum (Stališ duša) rkt. župe sv. Jurja mučenika u Đurđevcu (1866. – 1917.), kbr. 536; Liber extraneorum (Knjiga doseljenika)

⁶¹ Nezavisnost, god. XII, br. 8. 20. I. 1917.

⁶² ČIK, Nikola. *Dokumentacija o projektu »Đurđevac 1868. godine: rekonstrukcija demografskog i urbanog razvoja grada Đurđevca u XIX. stoljeću« i izvještaj o realizaciji prve faze projekta, Đurđevac, Đurđevac, prosinac 2013.*

⁶³ Službovnica 1. satnije 1. bojno-etapnog bataljuna 27. pješačke pukovnije, Beograd dne 6. veljače 1918. Dokument se nalazi u posjedu autora ovoga rada.

⁶⁴ HDA, Narodno vijeće SHS, Sekcija za organizaciju i agitaciju, Prepiska s mjesnim odborima narodnog vijeća, Đurđevac, Zapisnik od 12. XI. 1918. spisan na sjednici kotarskog odbora Narodnog vijeća u Gjurgjevcu; sign. HDA-124-5-2-84

ZAKLJUČAK

Oporuka kao imovinskopravni dokument rjeđe se pojavljuje u historiografskim radovima, ali i ona u određenoj mjeri može poslužiti kao povijesni izvor u istraživanjima, premda se rijetko koristi i citira zbog svoje malobrojnosti.

Na primjeru ovoga rada vidljivo je da je oporuka dobra polazišna osnova u proučavanju biografija pojedinih osoba, a daljnim istraživanjem i djelovanja njih samih na područjima svojih djelatnosti u određenim sredinama. Također je vrijedan izvor i za genealoška istraživanja. U konačnici, kad se krene s istraživanjem sami se po sebi nameću i neki dugi rijeđe korišteni povijesni izvori, kao što su, na primjer, crkvene matične knjige, podatci s nadgrobnih spomenika i osmrtnice. Tako se saznalo za neke dosad javnosti sasvim nepoznate ali značajne osobe, ali i za one o čijem djelovanju i zaslugama dosad ništa nismo znali. Ovaj je rad zapravo objelodanio jednu novu spoznaju. Naime, poznato je da Stjepan Radić, hrvatski političar i osnivač Hrvatske pučke seljačke stranke, čvrsto bio povezan s Podravinom i Đurđevcom preko Đurđevčana Tome Jalžabetića, Mare Matočec, i drugih. No, sada se zna da je Vlatko Maček, Radićev nasljednik na čelu HSS-a, dobrim dijelom također bio vezan uz Đurđevac i Podravinu.

IZVORI

1. Arhiv Osnovne škole Grgura Karlovača u Đurđevcu, Spomenica Niže pučke škole u Đurđevcu 1880. – 1915.
2. Arhiv rkt. župe sv. Ferdinanda u Ferdinandovcu, Status animarum (Stališ duša) rkt. župe sv. Ferdinanda
3. Arhiv rkt. župe sv. Jurja mučenika u Đurđevcu, Liber extraneorum (Knjiga doseljenika)
4. Arhiv rkt. župe sv. Jurja mučenika u Đurđevcu, Liber memorabilium parochiae S. Georgii in Gjurgjevac (župna spomenica)
5. Arhiv rkt. župe sv. Jurja mučenika u Đurđevcu, Status animarum (Stališ duša) rkt. župe sv. Jurja mučenika u Đurđevcu (1866. – 1917.)
6. DAZ, Sudbeni stol Belovar, Dionička društva i zadruge, knj. III, sign. 40103 i Registar – Društvene tvrtke, sign. 40101
7. HDA, Narodno vijeće SHS, Sekcija za organizaciju i agitaciju, Prepiska s mjesnim odborima narodnog vijeća, Đurđevac, Zapisnik od 12. XI. 1918. spisan na sjednici kotarskog odbora Narodnog vijeća u Gjurgjevcu; sign. HDA-124-5-2-84
8. Imenik dostojanstvenika, činovnika i javnih službenika Kraljevine Hrvatske i Slavonije za 1915. i 1917. godinu
9. Matična knjiga umrlih 1913. – 1914. rkt. župe sv. Marije u Zagrebu, <https://familysearch.org/>
10. Oporuka Andrije Ormuža od 22. studenoga 1933. godine
11. Oporuka Matije Kolara, ovjereni prijepis od 24. rujna 1912.
12. Osmrtnica pokojnog Matije Kolara od 17. svibnja 1913.
13. Službovnica 1. satnije 1. bojno-etapnog bataljuna 27. pješačke pukovnije, Beograd, dne 6. veljače 1918.

TISAK

1. Gospodarski list (1891. – 1893., 1902.)
2. Hrvatske novine (1905.)
3. Napredak (1860., 1887.)
4. Nezavisnost (1907. – 1909., 1912., 1917.)
5. Podravac (1894., 1905., 1903.)
6. Starohrvatska prosvjeta (1896.)
7. Šumarski list (1910.)
8. Tjednik bjelovarsko-križevački (1891., 1902.)

INTERNETSKE STRANICE

1. Downloads/Popis-odvjetnikaWEB%20(1).pdf
2. HRANJEC, Stjepan. Goričanska republika, www.medjimurje.hr/clanak/goricanska-republika
3. <http://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=56776>
4. <http://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=62197>
5. <http://konzervativci.hr/2018/02/19/milan-pl-sufflay/>
6. <https://www.glassrpske.com/plus/istorija/Razvojni-put-banjalucke-Gimnazije-II/lat/160630.html>
7. kafotka.net/1589
8. kafotka.net/3843
9. www.gorican.hr/udruge/dvd-gorican.html
10. www.gradskagroblja.hr/default.aspx?id382
11. [www.hok-cba.hr/lgs.axd?t=16&id=119/file:///C:/Users/home/Downloads/Popis-odvjetnika_WEB%20\(1\).pdf](http://www.hok-cba.hr/lgs.axd?t=16&id=119/file:///C:/Users/home/Downloads/Popis-odvjetnika_WEB%20(1).pdf)
12. www.phsg.net/download/profesori.pdf
13. www.zupa-uznesenjadbm.hr/povijest_1.html
14. www.hok-cba.hr/lgs.axd?t=16&id=119/file:///C:/Users/home/

LITERATURA

1. Arkiv za povjestnicu jugoslavensku, knj. IV, Zagreb, 1857.
2. CIK, Nikola. *Dokumentacija o projektu »Đurđevac 1868. godine: rekonstrukcija demografskog i urbanog razvoja grada Đurđevca u XIX. stoljeću« i izvještaj o realizaciji prve faze projekta*, Đurđevac, prosinac 2013.
3. CIK, Nikola. »Preci i rođaci prof. Mire Kolar-Dimitrijević, Mira Kolar i Podravina«. Zbornik radova sa znanstvenog skupa u povodu 80. obljetnice prof. dr. sc. Mire Kolar Dimitrijević, ur. Hrvoje Petrić i Dragutin Feletar, Koprivnica, 2013.
4. CVEKAN, Paškal. *Đurđevac – kakav nije poznat*, Đurđevac, 1991.
5. Danica, koledar društva svetojeronimskoga za prostu godinu 1915., Zagreb, 1914.
6. Danica, koledar i ljetopis Društva sv. Jeronima za prostu godinu 1926., Zagreb, 1925.
7. HODALIĆ, Ivan i suradnici. *Graničar 1919. – 1999.*, Đurđevac, 2000.
8. Hrvatski biografski leksikon, sv. I i III, Zagreb, 1993.
9. Hrvatski leksikon L – Ž, Zagreb, 1997.
10. Izvještaj Bjelovarsko-križevačke županije za 1893., 1895. i 1896.
11. Karlovački leksikon, Karlovac, 2008.
12. KRIŠTO, Jure. *Prešućena povijest Katoličke crkve u Hrvatskoj politici 1850. – 1918.*, Zagreb 1994.
13. KUDUMIJA, Mato. *Đurđevac u svijetu i vremenu*, Đurđevac, 1968.
14. MAČEK, Andrej i Nino ŠKRABE. *Maček izbliza*, Zagreb 1999.
15. MIHOLEK, Vladimir. »Hrvatska seljačka zadruga i Marvogojska udruga u Đurđevcu«. Podravski zbornik 2011., Koprivnica, 2011.
16. MIHOLEK, Vladimir. »Tomo Jalžabetić do osnivanja Hrvatske pučke seljačke stranke braće Radić«. Podravina, vol. 12, br. 23, Koprivnica, 2013.
17. MIRA KOLAR DIMITRIJEVIĆ, »Tmnovit životni put đurđevčkog političara Tome Jalžabetića«. Đurđevčki zbornik, Đurđevac 1996.
18. MIRNIK, Ivan. »Die Familien Von Borota Aus Der Kroatischen Militärgranze«, Povijesni prilozi, vol. 27, Zagreb, 2004., <https://hrcak.srce.hr/28026>
19. MIRNIK, Ivan. »Strogi duh kazališnog Zagreba«, Vjesnik, srijeda, 22. XI. 2000.
20. ORTNER, Stjepan. *Pučki pravni savjetnik*, Zagreb, 1911.
21. PERIĆ, Ivo. *Antun Radić 1868. – 1913.*, Zagreb, 2002.
22. SLUKAN, Mirela. »Katastarska dokumentacija Arhiva mapa HDA«, Arhivski vjesnik, god. 40, 1997.
23. STRČIĆ, Petar. »Oporuka Tadije Smičiklase (1913.)«. Zbornik Odsjeka za povijesne znanosti Zavoda za povijesne i društvene znanosti Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti, vol. 18., Zagreb, 2000.

24. STRUGAR, Vladimir. »Aktivnosti u Bjelovaru u povodu obilježavanja 150 godina rada Hrvatske akademije«, Radovi Zavoda za znanstvenoistraživački i umjetnički rad u Bjelovaru, br. 5, Bjelovar, 2012.
25. ŠADEK, Vladimir. Kontraverzni političar Vladimir Sabolić (1900. – 1948.) i njegovo djelovanje na području đurđevačke Podravine, Podravski zbornik 44/2018, Koprivnica, 2018.
26. ŠADEK, Vladimir. *Političke stranke u Podravini 1918. – 1941.*, Koprivnica, 2009.
27. Tko je tko u NDH, Zagreb, 1997.
28. Zadugar, kalendar hrvatskih seljačkih zadruga za 1924., Zagreb, 1923.

SUMMARY

The paper discusses last will or testament as historical source based on the example of three representatives of different social classes from the end of the 19th and the beginning of the 20th century, which were born, or they lived and worked in Đurđevac. They were a higher and lower state official and a priest. Although testament is regarded as secondary historical source, in this case it has a primary role in the context of researching biographies of testators and specific individuals mentioned in them. The paper comprises complete transcripts of testaments and provides insight into data regarding the assets of the testators and their distribution. From the first two testaments it can be inferred to which extent its testators are mutually connected and what was the scope of their influence on political and economic development, as well as on quality of life in Đurđevac.